

**Από αποθετήριο σε ένα ζωντανό αρχείο:
Μια πρόταση για την τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού
στο αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών¹**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Στο άρθρο μας, μετά από μια σύντομη επισκόπηση των στόχων και των ερευνητικών πρακτικών του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ), συζητούμε τις αρχειακές πολιτικές του Κέντρου για τη δημιουργία και τη διατήρηση ψηφιακών αρχείων και τη διάδοσή τους μέσω ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων. Στόχος μας είναι να προτείνουμε εναλλακτικές ταξινόμητικές αρχές για την τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού που αποθηκεύεται στο αρχείο ΚΕΕΛ, αρχές που αντιμετωπίζουν την πρόκληση τόσο της επανεξέτασης του αρχείου όσο και της ανταπόκρισης στις σύγχρονες ανάγκες και τις μελλοντικές προοπτικές. Επιπλέον, στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε ένα σύγχρονο «εργαλείο» συμβατό με τα διεθνή πρότυπα για την ηλεκτρονική τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού, με πρόσφατες θεωρητικές και μεθοδολογικές κριτικές προσεγγίσεις και, τέλος, με την επιστημονική παράδοση του ΚΕΕΛ.

Λέξεις κλειδιά: λαογραφικά (εθνογραφικά) αρχεία, αρχειακή στροφή, πολυμεσικές βάσεις δεδομένων, ψηφιακές ανθρωπιστικές επιστήμες, θεματικοί τομείς, αρχειακή τεκμηρίωση, ψηφιακά αρχεία

1. Το παρόν άρθρο αποτελεί επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη μορφή του κειμένου Ioannis Karachristos, Paraskevas Potiropoulos, “From repository to a living archive: a proposal for the documentation of ethnographic material in the HFRC archive”, στο Karamanes Evangelos (επιμ.), *Du terrain à l’archive: Les archives de folklore et d’ethnologie en tant que rôles de recherche, d’éducation et de culture, Actes du XXXIème Atelier du réseau FER-EURETHNO, Ière Conférence du Groupe de Travail Francophone de la SIEF, Athènes, 14-16 septembre 2018. Centenaire du Centre de Recherches du Folklore Hellénique de l’Académie d’Athènes (1918-2018)*, Publications du Centre de Recherches du Folklore Hellénique de l’Académie d’Athènes 34, Athènes 2019, σ. 289-304.

Η ίδρυση των Λαογραφικών Αρχείων αλλά και της ίδιας της επιστήμης της Λαογραφίας, συνδέεται με την εμφάνιση των εθνών-κρατών (Noyes, 2010²; Manoff, 2004: 11). Υπό αυτή την έννοια, το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, ήδη από την ίδρυσή του, το 1918³, εστίασε το ενδιαφέρον του στη συλλογή ιστοριών κάθε είδους, από προφορικές παραδόσεις, τραγούδια, παραμύθια και μύθους, μέχρι και βιοϊστορίες τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της καταγραφής, τεκμηρίωσης, έρευνας και μελέτης του ελληνικού εθνικού λαϊκού πολιτισμού (Karamanes, 2018). Παράλληλα, το αρχείο του Κέντρου λειτούργησε και συνεχίζει να λειτουργεί τόσο ως αποθετήριο όσο και ως θεσμός υπεύθυνος για τη συλλογή, αποθήκευση, τεκμηρίωση και ανάκτηση

2. Σχετικά με τις πολιτικές χρήσεις των εθνογραφικών αρχείων από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα, βλ. *Culture Archives and the State: Between Nationalism, Socialism, and the Global Market* (Working Papers of the Center for Folklore Studies, 1.) The Ohio State University, Columbus, Ohio 2010, διαθέσιμο στο <https://kb.osu.edu/handle/1811/46896> (πρόσβαση στις 26/11/2019). Αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στα αρχεία, τα κράτη και τη δημιουργία της γνώσης για το παρελθόν, γενικότερα, βλ. *Archives and the Writing of History, Storia della Storiografia*, τομ. 68, 2, 2015.

3. Σκοπός του Λαογραφικού Αρχείου είναι: «η περισυλλογή, διάσωση και έκδοσις των μνημείων του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού», άρθρο 1, Νόμος 1304 «Περί ίδρύσεως Λαογραφικού Αρχείου», Φ.Ε.Κ. Α', αρ. 85/18-4-1918. «Το Λαογραφικόν Αρχείον δι' οργανωμένης μονίμου Υπηρεσίας και υπό την πεφωτισμένην εποπτείαν ειδικών ανδρών, θα περισυλλέγη διασώζων από της ολονέν επεκτεινομένης καταστροφής τα ανεκτίμητα ψυχικά κειμήλια της Εθνικής ημών κληρονομίας και, επιμελούμενον της εκδόσεως αυτών, θα παρέχη εις την έρευναν της επιστήμης τα χαρακτηριστικά στοιχεία τής διά μέσου τόσων αιώνων πάλης και δουλείας και απελευθερώσεως πολυτρόπως δοκιμασθείσης και πολυμόρφως, αλλ' άνευ διασπάσεως της αρχικής ενότητος, διαπλασθείσης ελληνικής ψυχής», από την εισηγητική έκθεση του Υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως Δ. Δίγκα, για τον προαναφερθέντα νόμο, «Ίδρυσις Λαογραφικού Αρχείου», *Λαογραφία ΣΤ'*, σελ. 660. Λόγω του εθνικής σημασίας αντικειμένου του, το Αρχείο το 1926 εντάχθηκε στις εποπτευόμενες από την Ακαδημία Αθηνών Υπηρεσίες καθώς μεταξύ των σκοπών της τίθεται ως «εθνική ανάγκη εκ των μεγίστων, όπως φωτίξη και χειραγωγή τας δημοσίας υπηρεσίας, μελετά και κανονίζει τα της Εθνικής ημών γλώσσης [...] συλλέγη και σπουδάξη τα ήθη και έθιμα, τας διαλέκτους και τον γλωσσικόν θησαυρόν, τας παροιμίας, τους μύθους και τας παραδόσεις, την δημόδη μουσικήν και ποίησιν και καθόλου τα του βίου και της λαογραφίας του Ελληνικού Λαού, σφυρηλατή νέα όπλα ασφαλείας, ακμής και δόξης του Κράτους, ενθαρρύνη και ζωογονή τας πνευματικές αρετάς του Έθνους, δημιουργή και αναδεικνύη ακμαίαν και σελαγίζουσαν την νεωτέραν ελληνικήν Επιστήμην και εν γένει εξυπηρετή και προάγη τα μεγάλα ηθικά και υλικά συμφέροντα του τόπου» [Νόμος 4398/29, Φ.Ε.Κ. 308, αρ. Α', 18-3-1926]. Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι ο εθνικός λαϊκός πολιτισμός είναι το *κομβικό σημείο* γύρω από το οποίο αρθρώνεται ο λόγος του αρχείου του ΚΕΕΛ την περίοδο συγκρότησής του και καθορίζει το περιεχόμενο και το νόημα του (Laclau και Mouffe, 1985: 112-113).

στοιχείων για τον λαϊκό πολιτισμό στον ελλαδικό χώρο. Σήμερα, λοιπόν, ως αποτέλεσμα αυτού του εγχειρήματος, η συλλογή του αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας εκτείνεται χρονικά από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τις μέρες μας. Η συλλογή αυτή περιέχει λαογραφικό και εθνογραφικό, κυρίως ανέκδοτο αλλά και δημοσιευμένο, πρωτογενές υλικό σε γραπτή μορφή. Διαθέτει επίσης μουσικές καταγραφές, προφορικές συνεντεύξεις, φωτογραφίες, κινηματογραφικές ταινίες (Καραμανές, 2016) και βίντεο που αφορούν όλες τις εκφάνσεις του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού⁴.

Το αρχείο του ΚΕΕΛ ως «πηγή» (Stoler, 2009: 44) διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένες θεωρητικές και μεθοδολογικές αρχές της εποχής δημιουργίας του, αναφορικά με το τι και πώς συλλέγεται και πώς ταξινομείται. Στο Κέντρο Λαογραφίας υπάρχει μια μακρά παράδοση συλλογής προφορικού, κυρίως, υλικού μέσω της χρήσης, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, δομημένων ερωτηματολογίων (Μέγας, 1975· Σπυριδάκης, 1962· Ημελλος και Πολυμέρου-Καμηλάκη, 1983) που διαμορφώθηκαν από τους κατά καιρούς ερευνητές του Κέντρου για αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Ταυτόχρονα, υπάρχει και μια μακρόχρονη εμπειρία αρχειοθέτησης και κατάταξης αυτού του υλικού με βάση μια λημματογραφική προσέγγιση που διαμορφώθηκε για την κάλυψη των συγκεκριμένων αναγκών και για μεγάλο χρονικό διάστημα ακολουθήθηκε από τους ερευνητές του Κέντρου. Στην πρώιμη εποχή της ελληνικής λαογραφίας δινόταν μεγαλύτερη προσοχή στην πληροφορία⁵, εις βάρος κάποτε του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου εντός του οποίου διαμορφώνονταν και εκδηλώνονταν οι πρακτικές, οι συμπεριφορές, τα δρώμενα, οι προφορικές παραδόσεις, οι αντιλήψεις και τα έθιμα που περιέγραφαν οι πληροφορητές στις αφηγήσεις τους. Κάτι ανάλογο συνέβαινε και όσον αφορά στις διαδικασίες της

4. Πιο συγκεκριμένα, το Αρχείο Χειρογράφων του Κέντρου Λαογραφίας περιλαμβάνει 7.946 χειρόγραφα, τα οποία έχουν προέλθει αφενός από έρευνες πεδίου των ερευνητών του Κέντρου, αφετέρου από έρευνες εξωτερικών συνεργατών και, τέλος, από καταγραφές ανθρώπων με ενδιαφέρον για τον λαϊκό πολιτισμό της ιδιαίτερης, στις περισσότερες των περιπτώσεων, πατρίδας τους. Το Κέντρο διαθέτει επίσης 30.000 περίπου ώρες μουσικών καταγραφών, 13.000 δίσκους βινυλίου, 60.000 φωτογραφίες, 8.500 μέτρα κινηματογραφικών ταινιών 16mm, καθώς και πολλούς συμπαγείς (CD) και οπτικούς (DVD) δίσκους. Σε όλη την ιστορική διαδρομή του Κέντρου οι ερευνητές του καταγράφουν τον λαϊκό πολιτισμό στις διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου μέσω: «συνεντεύξεων, ηχογραφήσεων, φωτογραφιών, ταινιών, σχεδίων και συμμετοχικής παρατήρησης» (Polymerou-Kamilaki, 2008: 25).

5. Με αυτή την έννοια οι πληροφορίες μετατράπηκαν σε «μνημείο του παρελθόντος» (Foucault, 1987: 15), γεγονός που με έναν αναδρομικό τρόπο θα μπορούσε να εξηγήσει τη χρήση της φράσης «Μνημεία του Λόγου» που ο Νικόλαος Πολίτης (1909: 10) χρησιμοποίησε για να αναφερθεί στην προφορική παράδοση.

αφήγησης και της καταγραφής του υλικού (Herzfeld, 2002: 198-212· Nitsiakos, 2013). Μέχρι τη δεκαετία του 1970 περίπου το υλικό, προφορικό στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του, όπως και οι εθνογραφικές παρατηρήσεις που το συνόδευαν, γινόταν αντικείμενο κειμενικής καταγραφής από τους ερευνητές του Κέντρου στο πεδίο και στη συνέχεια εισαγόταν στο αρχείο του Κέντρου με τη μορφή χειρογράφου. Ακολουθούσε η αποδελτίωση των χειρογράφων, η αρχειοθέτηση και η ταξινόμηση τόσο των ίδιων όσο και των δελτίων που είχαν προκύψει από αυτά. Μέχρι εκείνη την περίοδο οι ηχητικές καταγραφές, οι οποίες ξεκίνησαν το 1950 (Μέγας, 1951: 328), αφορούσαν κυρίως στη συλλογή δημοτικών τραγουδιών και παραδοσιακής μουσικής.

Οι θεωρητικές και μεθοδολογικές εξελίξεις στα επιστημονικά πεδία των πολιτισμικών σπουδών σε συνδυασμό με τη ραγδαία εξάπλωση των ψηφιακών τεχνολογιών έχουν επηρεάσει την εθνογραφική έρευνα πεδίου τόσο σε ό,τι αφορά στις μεθόδους καταγραφής όσο και στη μορφή του υλικού. Αυτές οι αλλαγές επηρέασαν τις θεωρητικές και μεθοδολογικές επιλογές των ερευνητών του Κέντρου Λαογραφίας και, τελικά, και τις ερευνητικές πολιτικές του ίδιου του Κέντρου.

Σύμφωνα με τις πρόσφατες κριτικές επιστημονικές προσεγγίσεις, τα αρχεία, εκτός από «πηγή» γνώσης, αναγνωρίζονται, πλέον, και ως παραγωγοί γνώσης (Manoff, 2004). Έτσι, λοιπόν, η συλλογή, ταξινόμηση και αρχειοθέτηση δεν αντιμετωπίζονται ως ουδέτερες ούτε ως αντικειμενικές διαδικασίες. Αντίθετα, θεωρείται ότι αυτές καθορίζονται από τη θεωρητική σκέψη και τα μεθοδολογικά εργαλεία της κάθε εποχής, αλλά και από τις ανάγκες του παρόντος που προβάλλονται στο παρελθόν, με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον. Με αυτή την έννοια, λοιπόν, το αρχείο διατηρεί στενή, καταστατική σχέση με την εξουσία και δεν λειτουργεί απλώς ως ένα πολιτισμικό αποθετήριο, αλλά ως ένα λογοθετικό σύστημα παραγωγής γνώσης σύμφωνα με τον Μισέλ Φουκώ (Foucault, 1987: 194-202). Στην πραγματικότητα, η ταξινόμηση και η αρχειοθέτηση καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο του αρχείου και, επομένως, το τι είναι δυνατό να ειπωθεί για το παρελθόν. Με αυτή την έννοια, το αρχείο καθορίζει την εμπειρία της μνήμης (ποιος, γιατί και πώς θυμάται), το περιεχόμενό της και βεβαίως και τις πολιτικές μνήμης. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Ζακ Ντερνιτά, το αρχείο ως θεσμός έχει τοπολογική και νομολογική διάσταση, είναι *τόπος και νόμος* (Derrida, 1995: 10). Άρα, εκείνοι που έχουν τον έλεγχο του αρχείου μπορούν να διαμορφώσουν και την ερμηνεία του⁶. Έχοντας κατά νου όλα τα παραπάνω,

6. Δεν υπάρχει πολιτική εξουσία χωρίς έλεγχο του αρχείου, αν όχι της μνήμης. Ο αποτελε-

στόχος μας είναι μας να διασφαλίσουμε τη δυνατότητα πολλαπλών αναγνώσεων και ερμηνειών του αρχείου του ΚΕΕΛ.

Συνεχίζοντας τη θεωρητική αυτή περιήγηση, μια εθνογραφική προσέγγιση των αρχείων μάς δίνει τη δυνατότητα να τα μελετήσουμε όχι ως απλά εργαλεία και μέσο ιστορικών σπουδών αλλά ως *αντικείμενο της ιστορίας* (Joyce, 1999: 47), να προσεγγίσουμε δηλαδή τα ίδια τα αρχεία ως ιστορικά φαινόμενα και ως κοινωνικά μορφώματα. Στο πλαίσιο αυτό, τα αρχεία ως θεσμοί θεωρείται ότι εξυπηρετούν συγκεκριμένες λειτουργικές ανάγκες των κοινωνιών που τα παράγουν. Πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε ποιες ανάγκες εξυπηρετούν σήμερα τα αρχεία; Ποια είναι η δημόσια σφαίρα που παράγει το αρχείο; Ποια είναι η σχέση του αρχείου με τον ακαδημαϊκό χώρο, καθώς και με άλλους χρήστες του αλλά και την κοινωνία εν γένει; Και φυσικά, ποια είναι η σχέση του με την πολιτική εξουσία (Hall, 2001);

Αυτές οι προσεγγίσεις που διευρύνουν τις απόψεις σχετικά με το τι μπορεί να θεωρηθεί αρχείο έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο από τον μεταμοντερνισμό αλλά και από τις μετα-αποικιακές σπουδές. Οι τελευταίες, ξανα-διαβάζοντας αποικιακά αρχεία τόσο *σύμφωνα με το ρεύμα* όσο και *ενάντι-α-κόντρα στο ρεύμα*, “along” and “against the grain”, (Basu και De Jong, 2016), προσπάθησαν να ανακαλύψουν μέσα σε αυτά τις κρυμμένες φωνές των υποτελών πρώην αποικιακών υποκειμένων. Η προσέγγιση αυτή μας διδάσκει ότι δεν πρέπει να απορρίπτουμε συλλήβδην και ανεπιφύλακτα τα παλαιά, αποικιακά εν προκειμένω, αρχεία απλώς και μόνο επειδή δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν άλλες ανάγκες. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει, θα σημειώναμε εμείς, και με τα παλαιότερα Λαογραφικά Αρχεία που, όπως γνωρίζουμε, δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των αναδύμενων εθνών-κρατών⁷.

Οι νέες αναγνώσεις των αρχείων ώστε να αποκαλυφθούν οι πολλαπλές φωνές και οι ανείπωτες ιστορίες του παρελθόντος, η ερμηνεία των χρήσεών τους και η συμβολή τους στην εξυπηρέτηση παροντικών αναγκών και μελλοντικών προκλήσεων είναι μερικά από τα ζητήματα τα οποία επιχειρεί να αναδείξει η πρόσφατη *αρχειακή στροφή*⁸. Άλλα σημαντικά χαρακτηριστικά αυτής της στρο-

σματικός εκδημοκρατισμός μπορεί πάντα να μετρηθεί με αυτό το βασικό κριτήριο: τη συμμετοχή και την πρόσβαση στο αρχείο, τη διαμόρφωσή του και την ερμηνεία του (Derrida, 1995: 11).

7. Στην ελληνική περίπτωση η επιστήμη της Λαογραφίας υπηρέτησε την τεκμηρίωση της σχέσης μεταξύ της σύγχρονης και της αρχαίας Ελλάδας (Κυριακίδου-Νέστορος, 1978: 39, 91-97).

8. Τον όρο επινόησε η Ann Stoler (2002) για να ορίσει τη μετακίνηση του ενδιαφέροντος από το αρχείο ως πηγή στο αρχείο ως αντικείμενο έρευνας.

φής είναι η μελέτη της υλικότητας των αρχείων (τόσο ως τόπων όσο και του περιεχομένου τους) και ακόμη περισσότερο η μελέτη της επιτελεστικότητάς τους (Basu και De Jong, 2016). Ειδικά στα λαογραφικά αρχεία, η τελευταία αφορά από τη μια την επιτέλεση συγκεκριμένων εκφάνσεων του λαϊκού πολιτισμού στο αρχικό τους *παραδοσιακό* πλαίσιο αλλά και την πιθανή *δεύτερη ζωή* τους (Honko, 1991: 42) μέσα στο σύγχρονο πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται από την καταγραφή, την αρχειοθέτηση και την ενδεχόμενη εκ νέου διάδοσή τους. Από την άλλη, η έννοια της επιτελεστικότητας αφορά στη μελέτη της διαδικασίας καταγραφής και αρχειοθέτησης, καθώς και την επίδρασή της στη διαμόρφωση του περιεχομένου της καταγραφής.

Στα παραπάνω ζητήματα θα πρέπει να συνυπολογιστούν οι αλλαγές που έχει επιφέρει η ψηφιακή τεχνολογία στα αρχεία και γενικότερα στις ψηφιακές ανθρωπιστικές επιστήμες. Αυτές δεν αφορούν απλώς τον εκσυγχρονισμό της μορφής, της ταξινόμησης και της διαχείρισης του νέου αρχειακού υλικού, το οποίο, λόγω του ψηφιακού του χαρακτήρα, προσφέρει περισσότερες και καλύτερες δυνατότητες αρχειοθέτησης, τεκμηρίωσης και παρουσίασης. Αφορούν σε μια πολύ βαθύτερη αλλαγή, η οποία μπορεί να επηρεάσει ακόμη και την ίδια την έννοια του αρχείου⁹. Βασιζόμενοι στην προσέγγιση των αρχείων από τη Stoler¹⁰, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι, λόγω της ψηφιακής στροφής, η έννοια της λέξης *αρχείο* διευρύνεται και με μια κάπως μεταφορική σημασία αναφέρεται σε οποιοδήποτε σώμα ή συλλογή πηγών, σε αντίθεση βεβαίως με την πιο αυστηρή σημασία που ο όρος αρχείο είχε κατά το παρελθόν. Υπό αυτή, λοιπόν, την έννοια, τα πάντα μπορούν να θεωρηθούν αρχεία. Η αναθεώρηση αυτή των αρχείων αφορά επίσης τη διασύνδεση των πληροφοριών που περιέχονται σε ένα αρχείο, τη διασύνδεση μεταξύ των διαφόρων τύπων αρχειακού υλικού, καθώς και τη διασύνδεση μεταξύ διαφορετικών αρχείων. Τέλος, αφορά μια πιο ανοικτή πρόσβαση στα αρχεία, η οποία καθορίζει τον ενεργό ρόλο που τα κοινωνικά υποκείμενα και οι φορείς καλούνται να διαδραματίσουν μέσα στα αρχεία στο

9. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Derrida (1995: 17): *Όχι, η τεχνική δομή της αρχειοθέτησης καθορίζει επίσης τη δομή του περιεχομένου που μπορεί να αρχειοθετηθεί, ακόμα και την ίδια την ύπαρξή του αλλά και τη σχέση του με το μέλλον. Η αρχειοθέτηση διαμορφώνει το συμβάν καθώς το καταγράφει.*

10. ... το «αρχείο» για τους ιστορικούς και το «αρχείο» για τους θεωρητικούς του πολιτισμού συνιστούσαν εντελώς διαφορετικά αναλυτικά αντικείμενα: για τους πρώτους, ένα σύνολο εγγράφων αλλά και τα θεσμικά όργανα που τα φιλοξενούν, ενώ για τους τελευταίους, μια μεταφορική αναφορά σε κάθε σώμα επιλεκτικών συλλογών, καθώς και τις προσδοκίες που συνεπάγονται οι αφελείς αναζητήσεις για το πρωτογενές, το πρωτότυπο και το ανέγγιχτο (Stoler, 2009: 45).

πλαίσιο μιας *διαμοιραζόμενης εξουσίας* (Frisch, 1990· High, 2010· Cauvin, 2016: 216-226) με *απώτερο* στόχο τον μετασχηματισμό των αρχείων σε έναν δημόσιο χώρο και ένα δημόσιο αγαθό (Joyce, 1999). Πρόκειται δηλαδή για μια σημαντική συμβολή στην προσπάθεια εκδημοκρατισμού τους (Cauvin, 2016: 14)¹¹.

Στο ΚΕΕΛ, στο πλαίσιο της προσπάθειας εκσυγχρονισμού που ξεκίνησε η Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, πρώην Διευθύντρια του ΚΕΕΛ, η πρώτη αλλαγή που επήλθε ήταν η ψηφιοποίηση των παλαιών χειρόγραφων πηγών και η δημιουργία οπτικοακουστικών αρχείων, τα οποία θα μπορούσαν να δέχονται και αυτές τις ψηφιοποιημένες πηγές αλλά και το νέο υλικό το οποίο καταγράφεται απευθείας σε ψηφιακή μορφή (Polymerou-Kamilaki, 2008). Στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης για τον Λαϊκό Πολιτισμό, 2004-2008», ψηφιοποιήθηκαν το Αρχείο Χειρογράφων, το Αρχείο Αποδελτιωμένου Λαογραφικού Υλικού, οι φωτογραφίες και τα αναλογικά αρχεία ήχου (Πολυμέρου-Καμηλάκη και Καραμανές, 2008). Στη συνέχεια, το ψηφιοποιημένο υλικό καταχωρήθηκε στην εφαρμογή System Center Configuration Manager (SCCM ©), προκειμένου να αρχειοθετηθεί και να τεκμηριωθεί.

Η μετάβαση στην ψηφιακή εποχή, εκτός από την ψηφιοποίηση, προβάλλει μετ' επιτάσεως την ανάγκη δημιουργίας σύγχρονων ταξινομικών συστημάτων για την τεκμηρίωση και τη διαχείριση του ψηφιοποιημένου υλικού, συστημάτων που θα είναι συμβατά με τις σύγχρονες θεωρητικές αναζητήσεις. Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκε ένα ανοιχτό και ευέλικτο ηλεκτρονικό σύστημα τεκμηρίωσης που συνδυάζει θεματικούς τομείς και θησαυρούς όρων (Παπαχριστοφόρου, 2009).

Στο πλαίσιο του πρόσφατου έργου «Εθνικό Δίκτυο Ψηφιακής Τεκμηρίωσης της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς» υπό τη διεύθυνση της Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη (2012-2013) και του Ευάγγελου Καραμανέ (2014-2015), ψηφιοποιήθηκαν και τεκμηριώθηκαν το Κινηματογραφικό Αρχείο και η Μουσειακή Συλλογή του ΚΕΕΛ και δημιουργήθηκαν εξειδικευμένες βάσεις δεδομένων για προφορικές παραδόσεις (θρύλους)¹² και παροιμίες.

Με αφορμή τις προαναφερθείσες θεωρητικές και μεθοδολογικές αλλαγές, τις κριτικές προσεγγίσεις των αρχείων και τις δυνατότητες διασύνδεσης που

11. Σχετικά με το ζήτημα της ιδιοκτησίας του αρχειακού υλικού και της *έξης* (habitus), αναφορικά με το χειρισμό του από αρχειοφύλακες, ερευνητές και άλλους χρήστες, βλ. Bendix (2015).

12. Για αυτή τη βάση δεδομένων βλ. Καραχρήστος και Ποτηρόπουλος σε αυτόν τον τόμο. Για μια πρώτη προσέγγιση σε αυτό το ζήτημα βλ. Παπαχριστοφόρου (2004).

προσφέρουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ), ανακύπτει, πιστεύουμε, η ανάγκη για μια νέα προσέγγιση στην αρχειοθέτηση και την ταξινόμηση του αρχειακού υλικού του ΚΕΕΛ. Η προσέγγιση αυτή αντικατοπτρίζει τη συνεχιζόμενη θεωρητική συζήτηση για το πώς οι νέοι τρόποι επιστημονικής παραγωγής και επικοινωνίας μετασηματίζουν τους τρόπους συλλογής, οργάνωσης, διατήρησης και πρόσβασης στο αρχείο (Manoff, 2004: 21). Ο απώτερος στόχος θα πρέπει να είναι η δημιουργία ενός ζωντανού αρχείου (Hall, 2001), που θα είναι χρήσιμο, ευέλικτο και προσαρμόσιμο σε αλλαγές και μετασηματισμούς. Ενός αρχείου που θα λαμβάνει υπόψη τις σύγχρονες εξελίξεις στην επιστήμη και την κοινωνία, και θα παρακολουθεί τον λαϊκό πολιτισμό και τους μετασηματισμούς του στο πέρασμα του χρόνου, παράλληλα βεβαίως με τις σύγχρονες μορφές του: ενός αρχείου, ταυτόχρονα, που θα καθιστά δυνατές νέες προσεγγίσεις του λαϊκού πολιτισμού και της παράδοσης, π.χ. ως *αναπαράδοσιοποίηση, κληρονομιά, μετα-πολιτισμό, υπο-πολιτισμικές ομάδες* κ.λπ (Ποτηρόπουλος, 2018). Εντέλει, το αρχείο αυτό θα επιτρέπει πολλαπλές αναγνώσεις, χρήσεις και ερμηνείες του υλικού του, οι οποίες μπορεί να αμφισβητούν ακόμα και υπάρχοντες ηγεμονικούς λόγους αναφορικά με τον λαϊκό πολιτισμό.

Για να επιτευχθεί αυτό στο Αρχείο του ΚΕΕΛ, πρέπει να πληρούνται δύο προϋποθέσεις: η πρώτη αφορά την ανάγκη ανασυγκρότησης του αρχείου και ειδικότερα των βάσεων δεδομένων που φιλοξενούν το αρχειακό υλικό. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητο να συνεχιστεί η προσπάθεια που έχει ήδη ξεκινήσει τις τελευταίες δύο δεκαετίες για την ψηφιακή εξέλιξη του Αρχείου. Δηλαδή, η μετάπτωση της SCCM σε μια νέα και περισσότερο λειτουργική εφαρμογή, συμβατή με τις σύγχρονες εξελίξεις στον τομέα των ΤΠΕ, έργο που βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν βάσεις δεδομένων που θα φιλοξενούν τις πολλαπλές μορφές εθνογραφικών και λαογραφικών δεδομένων (κείμενο, ηχογράφηση, ταινία, φωτογραφίες κ.λπ.) είτε αυτές σχετίζονται με το υπάρχον υλικό είτε με το νέο το οποίο συνήθως καταγράφεται απευθείας σε ψηφιακή μορφή.

Το ουσιαστικό ζητούμενο αυτού του εγχειρήματος είναι η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών διασύνδεσης μεταξύ των διαφορετικών μορφών πληροφορίας, διασύνδεση που θα επιτρέπει όχι μόνο την ανάκτηση του *αφηγηματικού ιστού του αρχείου* (Tamboukou, 2016: 86-92), αλλά και τη δημιουργία μιας συνολικής εικόνας, ενός πλούσιου «κειμένου», για κάθε καταγραφή. Μιας εικόνας που θα λαμβάνει υπόψη τις ποικίλες υλικότητες του αρχειακού υλικού, αλλά και την προσέγγιση του ερευνητή/συλλέκτη και ακόμη και τον πληροφορητή όπου αυτό είναι δυνατόν, σε μια προσπάθεια να ανακατασκευάσουμε το συνολικό πλαίσιο της εθνογραφικής καταγραφής (σκέψεις, πεποιθήσεις, συναισθήματα

κλπ.)¹³ (Skott, 2013) και να δημιουργήσουμε νέες γνώσεις θέτοντας νέα ερωτήματα και κάνοντας «τις σωστές συνδέσεις για να αποκτήσουμε τις αναγκαίες πληροφορίες» (Barros, 2016: 615)¹⁴. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιείται πειραματικά η πολυμεσική βάση δεδομένων “Stories Matter”, ένα λογισμικό ανοιχτού κώδικα που αναπτύχθηκε στο Κέντρο Προφορικής Ιστορίας και Ψηφιακής Αφήγησης, του Πανεπιστημίου Concordia του Καναδά, προσαρμοσμένη στις ανάγκες του ΚΕΕΛ (Καραχρήστος και Ποτηρόπουλος, 2016). Η δημιουργία μιας εφαρμογής που θα διεκπεραιώνει αναζητήσεις και στις δύο βάσεις δεδομένων, SCCM και Stories Matter, αναζητήσεις που δεν θα επηρεάζονται από τους διαφορετικούς μορφότευπους και τα διαφορετικά μεταδεδομένα του αρχειακού υλικού είναι απαραίτητη, αλλά αποτελεί μια τεχνική πρόκληση. Για να την αντιμετωπίσουμε θα μπορούσαμε να επωφεληθούμε από τη σχετική εμπειρία των Εσθονών συναδέλφων μας που για να ανταποκριθούν σε παρόμοια ανάγκη δημιούργησαν το σύστημα αρχειακής πληροφόρησης *Kivike* (Järv, 2013: 296-297· Järv και Sarv, 2014: 56-60· Kulasalu, 2015: 141).

Τα τεχνικά ζητήματα που προκύπτουν από τις διαφορετικές μορφές μεταδεδομένων των επιμέρους βάσεων δεδομένων αλλά από και τα διαφορετικά σχήματα ταξινόμησης και τεκμηρίωσης των επιμέρους αρχείων, σε συνδυασμό με τις αλλαγές στις θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις τόσο στα αρχεία όσο και στην επιστήμη της Λαογραφίας και ευρύτερα στις πολιτισμικές σπουδές, θέτουν την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των αρχών της αρχειακής ταξινόμησης και τεκμηρίωσης του εθνογραφικού υλικού στο αρχείο του ΚΕΕΛ. Αυτό είναι το δεύτερο ζήτημα που πρέπει να διερευνηθεί. Σημείο εκκίνησης μας ήταν οι ταξινομικές αρχές που έχουν αναπτυχθεί τόσο από τους ερευνητές του ΚΕΕΛ όσο και από παλαιότερους λαογράφους.

Η ταξινομική λογική που ακολουθείται στο Αρχείο του ΚΕΕΛ βασίζεται στην ταξινόμηση του λαογραφικού υλικού που πρότεινε ο Νικόλαος Πολίτης (1909) στο καταστατικό κείμενο της Ελληνικής Λαογραφίας. Η ταξινόμηση αυτή αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Στίλωνα Κυριακίδη (1965: 42- 43) και τον Γεώργιο Μέγα. Επιπλέον, ο τελευταίος, με το έργο του «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας» (Μέγας, 1975), που κατά κάποιο τρόπο αποτελεί επίσης έναν Οδηγό για τη συλλογή λαογραφικού υλικού, έθεσε τις βάσεις για την αρχειακή ταξινόμηση του λαογραφικού υλικού. Τέλος, ο Γεώργιος Σπυριδάκης

13. Παρέχοντας αυτές τις πληροφορίες για κάθε αρχειακό τεκμήριο, αποφεύγουμε τον κίνδυνο μετατροπής του αρχείου σε απλή ψηφιακή αποθήκη.

14. Για τον παγκόσμιο ιστό/διαδίκτυο ως παγκόσμιο αρχείο που διευκολύνει μια εφευρετική σχέση με τη γνώση, βλ. Caygill (1999).

(1960-1961) με το έργο του *Οδηγίαι προς συλλογήν λαογραφικής ύλης* συστηματοποίησε τις ταξινομικές προτάσεις των προηγούμενων με σκοπό η συλλογή του λαογραφικού υλικού να ανταποκρίνεται στην ταξινομική λογική του Αρχείου. Συνεχίζοντας προς αυτήν την κατεύθυνση, ο Στέφανος Ήμελλος και η Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη (1983) με το ερωτηματολόγιό τους για τον *Παραδοσιακό Υλικό Βίο του Ελληνικού Λαού*, επικαιροποίησαν τις αρχές ταξινόμησης του λαογραφικού υλικού, συμπεριλαμβάνοντας τον υλικό πολιτισμό. Τέλος, παράλληλα με το έργο των ερευνητών του ΚΕΕΛ για την ταξινόμηση του λαογραφικού υλικού, πρέπει να λάβουμε υπόψη και τις προσπάθειες του Δημήτριου Λουκάτου (1977) και του Μιχάλη Μερακλή (1984· 1986· 1992).

Για την τεκμηρίωση και τη διαχείριση του ψηφιοποιημένου υλικού στο πλαίσιο του SCCM, είχε ήδη γίνει μια πρώτη προσπάθεια να συνδυαστούν τα παλαιότερα ταξινομικά συστήματα, ειδικά αυτό που είχε προταθεί από τον Γεώργιο Μέγα, με έναν ιεραρχικά οργανωμένο θησαυρό 5.000 όρων, ο οποίος είχε αρχικά σχεδιαστεί για την τεκμηρίωση της βάσης παραμυθιών του ΚΕΕΛ. Επιπλέον, είχαν δημιουργηθεί ένας ξεχωριστός θησαυρός τοπωνυμίων εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας για την τεκμηρίωση των πεδίων «τόπος καταγραφής» και «τόπος προέλευσης», ένα ελεγχόμενο λεξιλόγιο για τα πεδία «εθνοπολιτισμική ομάδα» και «γλώσσα» και χωριστά συστήματα ταξινόμησης για τις φωτογραφίες, τις μουσικές καταγραφές και το Αρχείο Αποδελτιωμένου Υλικού. Κοινός στόχος όλων των παραπάνω ήταν να δοθεί στους χρήστες η δυνατότητα σύνθετης αναζήτησης σε όλους τους τομείς του Αρχείου (Παπαχριστοφόρου, 2009).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλες οι μεθοδολογίες ευρετηρίασης και ταξινόμησης υπαγορεύονται τελικά από συγκεκριμένες κάθε φορά θεωρητικές παραδοχές (Schwartz και Cook, 2002: 13-14), επιχειρήσαμε να συνδυάσουμε τα προαναφερθέντα με τις αρχές ταξινόμησης της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου που αντιμετωπίζει την Κοινωνική Ανθρωπολογία, την Εθνολογία, την Εθνογραφία, τη Λαογραφία και την κατηγορία Έθιμα και Πρακτικές ως διαφορετικές κατηγορίες, με τις ταξινομικές αρχές του Εθνογραφικού Θησαυρού της Αμερικανικής Λαογραφικής Εταιρείας, που εξειδικεύει περαιτέρω την ταξινόμηση της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου στον τομέα της εθνογραφίας και, τέλος, με πρόσφατες προτάσεις στο πλαίσιο της ελληνικής λαογραφίας, όπως του Βασίλη Νιτσιάκου (2014: 175 -180), για την ταξινόμηση του εθνογραφικού και λαογραφικού υλικού. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθήσαμε να διευρύνουμε το υπάρχον ταξινομικό σύστημα του SCCM όσον αφορά τα ακόλουθα: 1. Τους θεματικούς τομείς και τις λέξεις-κλειδιά, 2. τη συμπερίληψη και άλλων μορφών υλικού (ακουστικών και οπτικοακουστικών πηγών) και 3. την πλήρη αξιοποίηση των εξελίξεων στον τομέα των ΤΠΕ.

Οι βασικές κατηγορίες του ταξινομικού μας σχήματος είναι: 1. Υλικός Πολιτισμός, 2. Κοινωνική Οργάνωση, 3. Αντιλήψεις – Έθιμα – Πρακτικές, 4. Προφορική Παράδοση και 5. Τέχνη. Η Προφορική Παράδοση δεν υπάρχει ως βασικός θεματικός τομέας στο σύστημα ταξινόμησης της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Εντούτοις συμπίπτει εν μέρει με ό,τι εκείνοι κατατάσσουν κάτω από τον όρο Λαογραφία. Ούτε η Τέχνη απαντάται ως βασικός θεματικός τομέας στο σύστημα ταξινόμησης της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου, αλλά περιλαμβάνεται στον Εθνογραφικό Θησαυρό της Αμερικανικής Λαογραφικής Εταιρείας. Στο σχήμα μας, τέλος, η οικονομία συμπεριλαμβάνεται στον υλικό πολιτισμό αλλά και στην κοινωνική οργάνωση, σύμφωνα με την ταξινόμηση της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου αλλά και τις περισσότερες ελληνικές προσεγγίσεις.

Έτσι, οι πέντε αυτοί κύριοι θεματικοί τομείς εξειδικεύονται περαιτέρω ως εξής:

1. Υλικός πολιτισμός

1.1. Χώρος

- 1.1.1. Γεωμορφολογία
- 1.1.2. Χλωρίδα
- 1.1.3. Πανίδα
- 1.1.4. Οργάνωση χώρου

1.2. Κατοίκηση

- 1.2.1. Κοινοτική έκταση
- 1.2.2. Οικιστικό πλαίσιο
- 1.2.3. Οικία
- 1.2.4. Ιερά και κοσμικά κτήρια
- 1.2.5. Δημόσιοι χώροι
- 1.2.6. Έπιπλα και σκεύη

1.3. Πρωτογενείς παραγωγικές δραστηριότητες

- 1.3.1. Γεωργία
- 1.3.2. Κτηνοτροφία
- 1.3.3. Αλιεία

1.4. Τεχνικές, επαγγέλματα, βιοτεχνίες

- 1.4.1. Τεχνίτες
- 1.4.2. Διαδικασίες κατασκευής
- 1.4.3. Υλικά
- 1.4.4. Αντικείμενα

1.5. Μετακινήσεις – μεταφορές – μεταναστεύσεις

1.6. Διατροφή

1.7. Ένδυση – Καλλωπισμός

2. Κοινωνική οργάνωση

2.1. Διοίκηση

2.2. Κοινότητα

2.3. Συγγένεια

2.3.1. Εξ αίματος

2.3.2. Εξ αγχιστείας

2.3.3. Εναλλακτικές μορφές συγγένειας

2.3.4. Συστήματα συγγένειας

2.3.4.1. Γένος

2.3.4.2. Γενιά

2.3.4.3. Σότι

2.4. Οικογένεια

2.4.1. Δομή οικογένειας

2.4.2. Γάμος

2.4.3. Ρόλοι φύλων

2.4.4. Ηλικιακοί ρόλοι

2.5. Συσσωματώσεις

2.5.1. Σύλλογοι

2.5.2. Ομάδες με βάση την ηλικία

2.5.3. Ομάδες με βάση το φύλο

2.6. Κοινωνική διαστρωμάτωση

2.6.1. Επαγγελματικές συσσωματώσεις – συντεχνίες

2.6.2. Κοινωνικά στρώματα

2.6.3. Κοινωνικές ομάδες

2.7. Εθνοπολιτισμικές ομάδες

3. Αντιλήψεις – Έθιμα – Πρακτικές

3.1. Κύκλος ζωής

3.1.1. Παιδική ηλικία

3.1.1.1. Εγκυμοσύνη

3.1.1.2. Γέννηση

3.1.1.3. Λοχεία

3.1.1.4. Έκθετα

3.1.1.5. Βάπτιση

3.1.1.6. Ανατροφή

3.1.1.7. Νεότητα

- 3.1.1.8. Μαθητεία
- 3.1.1.9. Διαβατήριες τελετουργίες
- 3.1.2. Ενήλικη ζωή
 - 3.1.2.1. Σεξουαλικότητα
 - 3.1.2.2. Γάμος
 - 3.1.2.3. Τρίτη ηλικία
- 3.1.3. Θάνατος
- 3.2. Κύκλος του χρόνου
- 3.3. Εθμικό Δίκαιο
- 3.4. Θρησκεία
- 3.5. Μαγεία
- 3.6. Δεισιδαιμονίες
- 3.7. Μαντική
- 3.8. Αστρολογία
- 3.9. Μετεωρολογία
- 3.10. Λαϊκή Ιατρική
- 3.11. Αντιλήψεις περί χρόνου
- 3.12. Αντιλήψεις για τόπους
- 3.13. Παιχνίδια και διασκέδαση

4. Προφορική Παράδοση

- 4.1. Παραμύθια
- 4.2. Παραδόσεις / Θρύλοι
- 4.3. Τραγούδια
- 4.4. Ιστορίες ζωής
- 4.5. Ελεύθερη αφήγηση
- 4.6. Αινίγματα
- 4.7. Δίστιχα
- 4.8. Επωδές / Ξόρκια
- 4.9. Καθαρογλωσσήματα
- 4.10. Παροιμίες
- 4.11. Ευχές
- 4.12. Κατάρες
- 4.13. Ευτράπελες Διηγήσεις
- 4.14. Ονόματα
 - 4.14.1. Βαπτιστικά ονόματα
 - 4.14.2. Επώνυμα – οικογενειακά
 - 4.14.3. Παρωνύμια ή παρατσούκλια

- 4.14.4. Τοπωνύμια
- 4.14.5. Ονόματα ζώων
- 4.14.6. Ονόματα φυτών

5. Τέχνη

- 5.1. Μουσική
- 5.2. Χορός
- 5.3. Παραστατικές τέχνες (θέατρο, κινηματογράφος, θέατρο σκιών κ.λπ.)
- 5.4. Δρώμενα
- 5.5. Εικαστικές τέχνες
- 5.6. Τεχνουργήματα

Όπως γίνεται φανερό, στο πλαίσιο μιας ολικής θεώρησης του πολιτισμού, το σχήμα μας περιέχει νέους θεματικούς τομείς: δημόσιοι χώροι, κινητικότητα: μετακινήσεις - μεταφορές - μεταναστεύσεις, ρόλοι φύλων και ηλικιακοί ρόλοι, ομάδες με βάση την ηλικία και ομάδες με βάση το φύλο, κοινωνική διαστρωμάτωση, κοινωνικά στρώματα, εθνοπολιτισμικές ομάδες, έκθετα, νεότητα, μαθητεία, ενήλικη ζωή, σεξουαλικότητα, τρίτη ηλικία, παιχνίδια και διασκέδαση, ιστορίες ζωής, ελεύθερη αφήγηση και, τέλος, τεχνουργήματα.

Ωστόσο, όλα τα συστήματα καταλογογράφησης, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που βασίζονται σε πολλαπλούς θεματικούς τομείς, τείνουν να είναι σχετικά γενικά και ελλιπή (Frisch και Lambert, 2012). Για αυτόν, λοιπόν, τον λόγο εκτός από τους θεματικούς τομείς και οι λέξεις-κλειδιά, ως μια τεχνική αλλά και ουσιαστική πρόταση που ακολουθεί τους σύγχρονους θεωρητικούς προβληματισμούς, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού. Ο συνδυασμός αυτός καθιστά δυνατή μια πιο σαφή τεκμηρίωση, διευκολύνοντας πιο ακριβείς αναζητήσεις. Θα πρέπει, όμως, πάντοτε να έχουμε κατά νου ότι οι λέξεις-κλειδιά έχουν έντονα ιστορική διάσταση καθώς διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από ενδεχόμενες προσαρμογές στις θεωρητικές ανησυχίες και τις αναλυτικές κατηγορίες κάθε εποχής (Carocci και Earl-Fraser, 2018). Παρ' όλα αυτά, προσφέρουν μεγαλύτερες δυνατότητες διασύνδεσης των πληροφοριών που αποθηκεύονται στα επιμέρους αρχεία/βάσεις δεδομένων, καθώς και μεταξύ των επιμέρους αρχείων. Άλλωστε, πρόκειται για ένα δυναμικό σύστημα αρχειακής τεκμηρίωσης που επιτρέπει στον χρήστη να τεκμηριώσει πλήρως όλες τις πτυχές κάθε πηγής (Frisch και Lambert, 2012) και διευκολύνει νέες προσεγγίσεις και ερμηνείες του αρχειακού υλικού τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον. Επιπλέον, η σύνδεση των βάσεων με μια μηχανή αναζήτησης θα μπορούσε να συμβάλει στη μετατροπή του στατικού μοντέλου αποθήκευσης δε-

δομένων σε ένα δυναμικό μοντέλο κατασκευής δεδομένων που παράγονται ξανά και ξανά σύμφωνα με τις εντολές του χρήστη (Esposito, 2002: 357), κάτι που όπως γνωρίζουμε συμβαίνει στο διαδίκτυο. Ωστόσο, προτείνουμε να υπάρξει μια προκαθορισμένη λίστα λέξεων-κλειδιών που θα προτείνεται στον χρήστη προκειμένου να μειωθεί η πιθανότητα δημιουργίας νέων λέξεων-κλειδιών εξαιτίας σφαλμάτων πληκτρολόγησης αλλά και διπλοεγγραφών. Έτσι, κατά την πληκτρολόγηση μιας λέξης-κλειδιού, ήδη υπάρχουσες που ξεκινούν με τα ίδια γράμματα θα προτείνονται στον χρήστη, ο οποίος είτε θα επιλέγει ανάμεσα στις υπάρχουσες λέξεις-κλειδιά ή θα αποφασίζει να δημιουργήσει μια νέα που να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του. Αυτή η επιλογή, η οποία χρησιμοποιείται ήδη από πολλούς ιστότοπους, θα μπορούσε να μειώσει την πιθανότητα εισαγωγής στη βάση δεδομένων νέων λέξεων-κλειδιών εξαιτίας σφαλμάτων κατά την πληκτρολόγηση ή εξαιτίας χρήσης συνωνύμων. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να διατηρήσουμε τα πλεονεκτήματα της χαρτογράφησης περιεχομένου μέσω ενός ανοιχτού συστήματος, ελέγχοντας ταυτόχρονα τις αδυναμίες του.

Κατά τη δημιουργία μιας λίστας πιθανών λέξεων-κλειδιών προσπαθήσαμε να συνδυάσουμε διαφορετικές οργανωτικές δομές: 1) Αυτή του υπάρχοντος αρχείου του ΚΕΕΑ και 2) εκείνη του διαδικτύου με 3) παλαιότερες και νεότερες θεωρητικές προσεγγίσεις στην Κοινωνική Ανθρωπολογία, την Εθνολογία, την Εθνογραφία και τη Λαογραφία. Προσπαθήσαμε επίσης, στο μέτρο του δυνατού, να αντλήσουμε τις ελληνικές λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν ως θεματικοί τομείς και λέξεις-κλειδιά από τον «Θησαυρό των Ελληνικών Όρων», ο οποίος έχει δημιουργηθεί από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών¹⁵.

Η ανάγκη υπέρβασης των παλαιών ταξινομικών συστημάτων οδήγησε στην υιοθέτηση της πρότασης για θεματικούς τομείς και λέξεις-κλειδιά. Ο συνδυασμός των θεματικών τομέων και των λέξεων-κλειδιών, ταυτόχρονα με τον ανοιχτό και δημόσιο χαρακτήρα του αρχείου, μπορούν να βοηθήσουν στην υπέρβαση των επιμέρους προβλημάτων καθενός από αυτά. Στην ίδια κατεύθυνση μπορεί να συμβάλει και η ιστορικοποίηση της διαδικασίας τεκμηρίωσης, μέσω της καταγραφής του πλαισίου παραγωγής της: ποιος και πότε τεκμηριώνει, και τι. Πολύ περισσότερο, μέσα από τις τεχνολογικές δυνατότητες που προσφέρουν οι δικτυακές βάσεις δεδομένων, μπορούν να καταγράφονται και οι πολλαπλές και ενδεχομένως σε κάποιες περιπτώσεις διαφορετικές τεκμηριώσεις του ίδιου αρχειακού υλικού τόσο στη συγχρονία όσο και στη διαχρονία. Με αυτόν

15. <http://archive.ekt.gr/products/thesaurus/>

τον τρόπο, ο συνδυασμός του αρχειακού υλικού του ΚΕΕΛ με τον επιστημονικό λόγο για αυτό, ο οποίος προκύπτει μέσα από τις πολλαπλές τεκμηριώσεις του, θα μπορούσε να διευρύνει την έννοια και το περιεχόμενο του αρχείου του ΚΕΕΛ, ώστε να επιτρέπει την ανίχνευση των τρόπων συγκρότησης των λόγων για τον λαϊκό πολιτισμό και του μετασχηματισμού τους στον χρόνο. Προσεγγίζοντας, δηλαδή, το αρχείο ως ένα *σύστημα σχηματισμού και μετασχηματισμού των αποφάνσεων* (Foucault, 1987: 200) για τον λαϊκό πολιτισμό, επιχειρούμε να θέσουμε τις βάσεις για μία *αρχαιολογία* του αρχείου του ΚΕΕΛ.

Συνοψίζοντας, συζητήσαμε τις στρατηγικές του ΚΕΕΛ για τη δημιουργία ψηφιακών αρχείων και τη διάδοσή τους μέσω ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων. Στόχος μας είναι να προτείνουμε εναλλακτικές αρχές ταξινόμησης για την τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού που αποθηκεύεται στο αρχείο του ΚΕΕΛ, αρχές που να επιτρέπουν τις συνεχείς εκ νέου αναγνώσεις του αρχείου και να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες, τωρινές και μελλοντικές. Επιδίωξή μας δεν είναι να προτείνουμε ένα υποτιθέμενο πλήρες και επομένως κλειστό σύστημα ταξινόμησης, αλλά να δημιουργήσουμε ένα σύγχρονο «εργαλείο» συμβατό με τα διεθνή πρότυπα ηλεκτρονικής (online) τεκμηρίωσης του εθνογραφικού υλικού, συμβατό επίσης με τις πρόσφατες θεωρητικές και μεθοδολογικές κριτικές προσεγγίσεις των αρχείων, αλλά και με την επιστημονική παράδοση του ΚΕΕΛ.

Βιβλιογραφία

- Archives and the Writing of History, *Storia della Storiografia* 68(2), 2015.
- Barros, A., “Archives and the ‘Archive’: Dialogue and an agenda of research in organization studies”, *Organizacoes & Sociedade* 23(79) (2016), σ. 609-623, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=400647450006> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Basu, P. και De Jong, F., “Utopian archives, decolonial affordances: Introduction to special issue”, *Social Anthropology* 24(1), (2016), σ. 5-19.
- Bendix, R., “Archived and Archival Culture: Ethnographic Reflections on Archival Habits”, *Storia della Storiografia* 68(2) (2015), σ. 143-163.
- Carocci, M. και Earl-Fraser, H., “Terms in place and time: A case study from the Anthropological Index Online”, *History and Anthropology* 29(4) (2018), σ. 517-540, DOI: 10.1080/02757206.2017.1401535.
- Cauvin, T., *Public History Reader: A Textbook of Practice*, Routledge, New York και London 2016.
- Caygill, H., “Meno and the internet: Between memory and the archive”, *History of the Human Sciences* 12(2) (1999), σ. 1-11.
- Culture Archives and the State: Between Nationalism, Socialism, and the Global Market*, Proceedings of an international conference held May 3-5, 2007, at the Mershon Center for International Security Studies, The Ohio State University, Columbus (Working Papers of the Center for Folklore Studies, 1), The Ohio State University, Columbus Ohio 2010, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://kb.osu.edu/handle/1811/46896> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Derrida, J., “Archive Fever: A Freudian Impression” , *Diacritics* 25(2) (1995), σ. 9-63.
- Esposito, E., *Soziales Vergessen: Formen und Medien des Gedächtnisses der Gesellschaft*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2002.
- Foucault, M., *Η αρχαιολογία της γνώσης*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Εξάντας, Αθήνα 1987.
- Frisch, M., *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral History*, State University of New York Press, Albany 1990.
- Frisch, M. και Lambert, D., “Mapping Approaches to Oral History Content Management in The Digital Age”, στο D. Boyd, S. Cohen, B. Rakerd και D. Rehberger (επιμ.), *Oral History in the Digital Age*, Institute of Library and Museum Services, Washington D.C. 2012, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://ohda.matrix.msu.edu/2012/07/mapping/> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Herzfeld, M., *Πάλι δικά μας: Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μτφρ. Μαρίνος Σαρηγιάννης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002.
- Hall, S., “Constituting an archive”, *Third Text* 15(54) (2001), σ. 89-92, DOI: 10.1080/09528820108576903.
- High, S., “Telling Stories: A Reflection on Oral History and New Media”, *Oral History* 38(1) (2010), σ. 101-112.

- Honko, L., “The Folklore Process”, στο *Folklore Fellows Summer School Programme*, Turku 1991, σ. 25-47.
- Ήμελλος, Σ. και Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 17, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1983.
- Järv, R., “Estonian Folklore Archives”, *Oral Tradition* 28(2) (2013), σ. 291-298.
- Järv, R. και Sarv, M., “From Regular Archives to Digital Archives”, στο C. Schmitt (επιμ.), *Corpora Ethnographica Online: Strategies to Digitize Ethnographical Collections and Their Presentation on the Internet*, Waxman Verlag, Münster 2014, σ. 49-60.
- Joyce, P., “The Politics of the Liberal Archive”, *History of the Human Sciences* 12(2) (1999), σ. 35-49.
- Karamanes, E., “Centenary of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens (1918-2018)”, *International Society for Ethnology and Folklore Newsletter* 16 (2018), σ. 32-34, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.siefhome.org/downloads/newsletters/sief_news_2018_v2.pdf (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Καραχρήστος, Ι. και Ποτηρόπουλος, Π., «Από το εθνογραφικό πεδίο στο αρχείο: Η οργάνωση ενός αρχείου ψηφιακών αφηγήσεων στις αρχές του 21ου αιώνα», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών* 33-34 (2016), σ. 163-186.
- Kulasalu, K., “Estonian Folklore, Cultural History and Literature in a digital Form: The File Repository and archival Information System Kivike”, *Folklore* 60 (2015), σ. 141.
- Κυριακίδης, Σ., *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α΄, Μνημεία του λόγου*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 8, Ακαδημία Αθηνών, Τύποις Σ. Π. Παπαδογιάννη, εν Αθήναις 1965 (1η έκδοση 1922).
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Η Θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας: Κριτική Ανάλυση*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1978.
- Laclau, E. και Mouffe, C., *Hegemony and Socialist Strategy*, Verso, London 1985.
- Λουκάτος, Δ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1977.
- Manoff, M., “Theories of the Archive from across the Disciplines”, *Portal: Libraries and the Academy* 4(1) (2004), σ. 9-25.
- Μέγας, Γ., «Εκθέσεις των υπό του Λαογραφικού Αρχείου πεπραγμένων κατά τα έτη 1950-1951», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου* 6 (1951), σ. 325-331, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://editions.academyofathens.gr/epetirides/xmlui/handle/20.500.11855/45> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Μέγας, Γ., *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1975 (Ανατύπωσης των τριών τευχών-ανατύπων από την Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου, 1939-1949).
- Μερακλής, Μ., *Ελληνική λαογραφία. Α. Κοινωνική συγκρότηση*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1984.
- Μερακλής, Μ., *Ελληνική λαογραφία. Β. Ήθη και έθιμα*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1986.
- Μερακλής, Μ., *Ελληνική λαογραφία. Γ. Λαϊκή τέχνη*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1992.
- Nitsiakos, V., “Folklore in Greece (1945-1991): The political Dimension of its Orientation and Institutionalization”, στο A. Boskovic και C. Hann (επιμ.), *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, Lit Verlag, Berlin 2013, σ. 85-95.

- Νιτσιάκος, Β., *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Κριτική, Αθήνα 2014 (1η έκδοση 2008).
- Noyes, D., "Introduction: Culture Archives and the State: Between Nationalism, Socialism, and the Global Market", στο *Culture Archives and the State: Between Nationalism, Socialism, and the Global Market*, Proceedings of an international conference held May 3-5, 2007, at the Mershon Center for International Security Studies, The Ohio State University, Columbus (Working Papers of the Center for Folklore Studies, 1), The Ohio State University, Columbus Ohio 2010, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://hdl.handle.net/1811/46897> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Παπαχριστοφόρου, Μ., «Το ζήτημα της κατάταξης των παραδόσεων και οι παραδόσεις του Λαογραφικού Αρχείου», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας* 29-30 (2004), σ. 147-162, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://editions.academyofathens.gr/epetirides/xmlui/handle/20.500.11855/364> (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Παπαχριστοφόρου, Μ., «Η ανάπτυξη της εφαρμογής τεκμηρίωσης και διαχείρισης του ψηφιοποιημένου υλικού», στο *Πρακτικά Ημερίδας «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού»*, Αθήνα, 3 Απριλίου 2009, Αθήνα 2009, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://83.212.12.61/default.asp?V_DOC_ID=2456 (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Πολίτης, Ν., «Λαογραφία», *Λαογραφία* 1 (1909), σ. 3-18.
- Πολυμέρου-Καμυλάκη, Αικ. και Καραμανές, Ε., *Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού*, Κέντρον Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2008, δημοσιευμένο επίσης στο: *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας*, 31-32 (2016), σ. 625-648, διαθέσιμο και στον δικτυακό τόπο: http://www.kentrolaografias.gr/sites/default/files/Fylladio_Infosoc2.pdf (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Polymerou-Kamilaki, Aik., "Archive Digitization at the Hellenic Folklore Research Centre of the Academy of Athens", στο Μ. Tsiropoulou (επιμ.), *Proceedings of the International Conference "Digital Heritage in the New Knowledge Environment: Shared spaces and open paths to cultural content"*, Hellenic Ministry of Culture, Directorate of the National Archive of Monuments, Athens 2008, σ. 25-28.
- Ποτηρόπουλος, Π., «Πεδία προσανατολισμού μιας Κριτικής Λαογραφίας», στο Β. Νιτσιάκος και Π. Ποτηρόπουλος (επιμ.), *Λαογραφία και Ανθρωπολογία*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2018, σ. 29-73.
- Schwartz, J. και Cook, T., "Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory", *Archival Science* 2 (2002), σ. 1-19.
- Skott, F., "Folkloristics and the Folklore Archives" Response 7, "Why Should Folklore Students Study 'Dead' Legends?" (A Round Table Discussion Held at the 16th Congress of the International Society for Folk Narrative Research, in Vilnius, Lithuania, 29th June 2013), *Nordic Yearbook of Folklore* 69 (2013), διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.academia.edu/7266217/2013_Why_Should_Folklore_Students_Study_Dead_Legends_By_Terry_Gunnell_Elliott_Oring_Barbro_Klein_John_Lindow_Haim_Weiss_%C3%9Clo_Valk_Timothy_R._Tangherlini_and_Fredrik_Skott_ (πρόσβαση στις 26/11/2019).
- Σπυριδάκης, Γ., *Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1962 [Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου 13-14 (1960-1961)].

- Stoler, A., “Colonial Archives and the Arts of Governance”, *Archival Science* 2 (2002), σ. 87-109.
- Stoler, A., *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*, Princeton University Press, Princeton 2009.
- Tamboukou, M., “Archival Rhythms: Narrativity in the Archive”, στο N. Moore, A. Salter, L. Stanley και M. Tamboukou, *The Archive Project: Archival Research in the Social Sciences*, Routledge, London και New York 2016, σ. 71-98.

SUMMARY

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ – ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

From repository to a living archive: a proposal for the documentation of ethnographic material in the HFRC archive

In our paper, after a short overview of aims, research and studying methods of the Hellenic Folklore Research Centre (HFRC), we discuss its contemporary policies concerning the HFRC archive, the creation and maintenance of digital records and their dissemination through on-line databases. Our aim is to propose alternative classificatory principles for the documentation of the ethnographic material that is repositied in the HFRC archive, principles that confront the challenge of both re-reading the archive and responding to the contemporary and future prospects. Our goal is to provide a modern “tool” that is compatible with international standards for the digital (online) documentation of ethnographic material, with recent theoretical and methodological critical approaches and, finally, with the HFRC’s scientific tradition.